

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "คุณค่าของขันติที่ส่งเสริมการประพุดมมงคล ๓๘" นั้น มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของมงคลสูตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาขันติธรรมที่ปรากฏในมงคลสูตร และเพื่อศึกษาคุณค่าของขันติที่ส่งเสริมการประพุดมมงคล ๓๘ สำหรับการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ โดยการศึกษาด้านเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้แก่ ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย และหนังสือมงคลชีวิตพร้อมทั้งเอกสารต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา จากพระไตรปิฎก เชื่อมโยง วิเคราะห์ ตีความ อธิบาย และบูรณาการแนวคิดเหล่านั้น จากการศึกษาพอสรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาประวัติและความเป็นมาของมงคลสูตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในสมัยพุทธกาลมนุษย์ในชมพูทวีปต่างพากันถกเถียงกันเรื่อง มงคล จนเกิดความโกลาหลอยู่ ๑๒ ปี ความโกลาหลเรื่องอะไรเป็นมงคลนั้นไม่ได้มีการถกเถียงกัน เฉพาะมนุษย์เท่านั้นแต่มีการถกเถียงกันไปถึงเทวดาที่ประจำอยู่ชั้นต่างๆ ก็ถกเถียงกันแต่ไม่สามารถตกลงกันได้ว่า อะไรคือมงคล จนเกิดความโกลาหลขึ้นในระหว่างเทวดาด้วยกันจนกระทั่งมีเทวดาองค์หนึ่งนำเรื่องปัญหามงคลถามพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร พระพุทธองค์ทรงตรัสมงคลคือ เหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าของชีวิตที่เป็นข้อปฏิบัติต้องทำต้องปฏิบัติให้ได้จริงเป็นลำดับไปจึงจะเป็นมงคล มี ๓๘ ประการ เช่น การไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต การให้ทาน การประพุดมธรรม เป็นต้น

มงคลสูตรแสดงกระบวนการของการฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนให้สมบูรณ์ครบถ้วนทั้ง ภาควิชาและภาคปฏิบัติ ส่งเสริมให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนไปตามลำดับอายุของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย จึงเป็นเหตุสร้างความเจริญก้าวหน้าทางสติปัญญาของชีวิตทั้งในระดับโลกียะ และในระดับโลกุตระ จนถึงขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พระนิพพาน

ในมงคลสูตรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมดตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุดซึ่งเลือกปฏิบัติตามลำดับข้อหรือเฉพาะข้อได้ จึงเป็นแม่บทในการเทศน์ สอนและการแต่งตำราตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่เมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๐๖ พระพุทธโฆษาจารย์แห่งอินเดีย ได้รจนาคัมภีร์อรรถกถาชื่อปรมัตถโชติกาขึ้นอธิบายพระสูตรต่างๆ ในขุททกปาฐะ พร้อมทั้งอธิบายเนื้อหาความในมงคลสูตรด้วย ต่อมา พ.ศ. ๒๐๖๗ ท่านสิริมงคลาจารย์ พระมหาเถระแห่งล้านนาไทยได้รจนาคัมภีร์มงคลตถปิณี ขึ้นเป็นภาษาบาลี ขยายความมงคลสูตรได้อย่างลึกซึ้ง

คัมภีร์มงคลตถปิณี ถือเป็นหนังสือวรรณคดีบาลีชั้นอรรถกถา ทำให้เกิดคุณค่าทางวรรณกรรมที่ได้จากคัมภีร์มงคลตถปิณีนี้อย่างมากมาย เช่น คุณค่าทางศาสนา คุณค่าทางวรรณคดี

คุณค่าทางวิถีชีวิต คุณค่าทางภาษา ส่งผลให้วรรณกรรมคัมภีร์มั่งคั่งล้นที่ป็นมีอิทธิพลกับวิถีชีวิตและ
บริบทของสังคม เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านสังคม
แก่ผู้ประพจน์ปฏิบัติตามมงคล ๓๘ ประการและสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่มากนัก

๕.๑.๒ ศึกษาชั้นธรรมที่ปรากฏในมงคลสูตร

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ชั้นธรรมที่ปรากฏในมงคลสูตร หมายถึง ความอดทน ต้องอด
กลั้นหมายถึงยับยั้งไม่ให้เกิดผลกระทบแก่จิตใจของเราแสดงถึงความอดกลั้นทั้งที่เกิดขึ้นจากภายใน
จิตใจ และภายนอกจิตใจอันหมายถึงร่างกาย จะต้องอดทนอดกลั้นจากสิ่งที่เข้ามากระทบจาก
ภายนอกเพื่อให้ความปกติของสภาพของจิตใจ และร่างกายอันหมายถึงความสงบต่อภัยอันตรายทั้ง
ที่เป็นความทุกข์ความเจ็บปวดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งอดทนต่อการล่วงเกินของ
คนอื่นคนที่ต่ำกว่าเรา

ชั้นธรรมตั้งแต่ระดับพื้นฐาน และชั้นธรรมระดับกลาง หมายถึง ชั้นธรรม ที่แปลว่า
ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้นไว้ได้ ไม่แสดงอาการทุกข์ร้อน หรือไม่พอใจ ความฉุนเฉียวออกมา
ให้เห็น แต่อธิวาสชั้นธรรม คือ ความอดทนแบบอดกลั้นไว้ได้ ช่มใจไว้ได้ ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์
ที่มากระทบสามารถระงับอารมณ์ระงับใจได้ โดยเฉพาะอดทนต่อความก้าวร้าว คำพูดเสียดแทง คำพูด
ล่วงเกินของผู้อื่นแม้จะเป็นผู้น้อยด้อยศักดิ์กว่า สามารถทนนิ่งอยู่ได้ ไม่โต้ตอบ ด้วยความมีสติ
ไม่แสดงอาการผิดปกติดอกมาให้เห็น จึงแปลความได้ว่า ชั้นธรรมที่ยับยั้งไว้ได้ ดังเช่น ความทุกข์ต่างๆ
เช่นความหนาว หิวกระหาย ลมแดดเป็นต้น เหล่านี้ เมื่อยับยั้งไว้ได้ รับไว้ได้ คือยับยั้งทุกข์ทั้งปวงไว้ได้
ถึงแม้ว่าจะต้องพบกับความทุกข์เหล่านั้น ก็รับได้ ก็ไม่กลัว ไม่หวั่นไหว

การประพจน์ปฏิบัติตามมงคลสูตรให้สำเร็จได้ จะต้องมื่ออธิวาสชั้นธรรมซึ่งผ่านชั้นดิ
ธรรมระดับพื้นฐาน และระดับกลางเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว อันเป็นเครื่องต้านทานปัจจัยที่เป็นเครื่อง
เบียดเบียนต่างๆ ทั้งทางร่างกายและทั้งทางจิตใจ ซึ่งเป็นเครื่องต้านทาน เป็นเครื่องรับ เป็นเครื่อง
ยับยั้ง ทุกข์ต่างๆ หรือ เหตุแห่งทุกข์ต่างๆ และจะต้องรู้จักอดทนต่อทุกขเวทนาในเมื่อเกิดความ
เจ็บป่วย กระทั่งรู้จักอดทนต่อถ้อยคำจ้วงจาบล่วงเกิน หรือแม้แต่ถ้อยคำที่ยกยอปอปั้น เหล่านี้ ต้อง
อาศัยอธิวาสชั้นธรรมดังกล่าวมาแล้วทั้งนั้น จึงจะทำให้การประพจน์ปฏิบัติตามมงคลสูตรทั้ง ๓๘
ประการ เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นต้นนั้นสำเร็จ เพื่ออำนวย
ประโยชน์ในชาตินี้ ได้แก่ การอยู่ดีมีสุขในปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและสังคม
พร้อมทั้งประโยชน์ในชาติหน้า คือการได้รับมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ
พระนิพพานซึ่งชั้นธรรมจะเป็นหลักธรรมที่สำคัญให้บุคคลที่ปฏิบัติตามมงคลสูตรบรรลุถึง
ความสำเร็จจนได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิตตามแนวทางของมงคลสูตร

๕.๑.๓ ศึกษาคุณค่าของขันติที่ส่งเสริมการประพุดมิงคล ๓๘

จากการศึกษาวิจัยพบว่า คุณค่าของขันติที่ส่งเสริมการประพุดมิงคล ๓๘ ดังนี้

๑) **ให้คุณค่าระดับพื้นฐาน** เพราะเป็นการพัฒนาตนให้มีพื้นฐานแห่งความสุข ความเจริญ งามงามส่วนบุคคล ครอบครัว และสังคม ได้แก่

๑.๑ **ด้านการฝึกตนให้เป็นคนดี** เกิดการมุ่งเน้นฝึกตนจากสิ่งแวดล้อม คนรอบตัว ไม่คบคนพาล เพื่อการป้องกันไม่ให้เสียไม่ดี และคบบัณฑิต เพื่อถ่ายทอดเอานิสัยดี ๆ คุณธรรมต่าง ๆ มาสู่ตัวเรา ทำการบูชาบุคคลที่ควรบูชา เพื่อประทับประคองนิสัยที่ดีในตัวให้เจริญงอกงามขึ้น เพราะบุคคลที่ควรบูชาจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้เราดูและปฏิบัติตาม

๑.๒ **ด้านการสร้างความพร้อมในการฝึกตน** เกิดการมุ่งเน้นการสร้างความพร้อมให้ตัวเองดำรงอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม รู้จักเลือกและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้พอเหมาะแก่ตน เร่งสร้างบุญวาสนามาก่อน คือ สร้างบุญมาดี ทั้งบุญเก่า และบุญใหม่ และตั้งตนให้ถูกต้องคือสร้างชีวิตให้มีเป้าหมาย

๑.๓ **ด้านการฝึกตนให้เป็นคนมีความสามารถ** เกิดการมุ่งสร้างตนให้เป็นผู้มีประโยชน์ที่ใครๆ ต้องการจนกลายเป็นผู้ฉลาดรู้ ใฝ่หาความรู้ ฉลาดทำ ฝึกตนเองให้มีศิลปะทำได้ ทำเป็น ฉลาดใช้ ฝึกตนให้มีระเบียบวินัย เคารพต่อกฎระเบียบและวินัยของตนเอง ฉลาดพูด รู้จักควบคุมวาจา ให้มีวาจาสุภาพ

๑.๔ **ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว** เกิดการมุ่งเน้นให้สร้างครอบครัวที่ดี ให้มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ เลี้ยงดูปรนนิบัติท่านให้ได้รับความสุขสบาย ให้รู้จักวิธีเลี้ยงลูกให้ลูกเป็นคนดี นำชื่อเสียงเกียรติภูมิมาสู่พ่อแม่ วงศ์ตระกูล ให้ทำหน้าที่ของสามีภรรยาในการปฏิบัติตัวต่อกัน เคารพให้เกียรติ เกรงอกเกรงใจ พร้อมทั้งให้มีหน้าที่ในการสร้างตัวด้วยการทำงานไม่คั่งค้างจนสำเร็จ เพื่อสร้างฐานะแก่ตนเองและครอบครัว

๑.๕ **ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม** เกิดการมุ่งเน้นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือส่วนรวมด้วยการให้ทาน คือการให้ รู้จักเสียสละสิ่งของที่เหมาะสม บำเพ็ญประโยชน์คือการประพุดมิงคล ช่วยเหลือทั้งญาติสายโลหิต รวมทั้งผู้รู้จักคุ้นเคยกัน เลือกทำงานสุจริต ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร รวมทั้งงานที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม

๒) **ให้คุณค่าระดับกลาง** เพราะเป็นการพัฒนาคุณสมบัติภายในตน ยกระดับจิตใจให้อยู่ในคุณธรรม ด้วยการพยายามลด เลิก ละ งดเว้น และปลูกฝังสิ่งที่ตั้งงามขึ้นไป ได้แก่

๒.๑ **ด้านการปรับสภาพใจให้สงบ** เกิดการมุ่งเน้นการปรับสภาพใจให้พร้อม เพื่อจะฝึกใจให้รองรับคุณธรรมมากขึ้น ด้วยการงดเว้นจากบาป คนที่ยังทำบาป ไม่มีทางที่จะฝึกใจได้ ที่เคยทำก็ต้องงดเสีย สรรวมจากการดื่มน้ำเมา เพราะของมีเมาทำให้ขาดสติไม่สามารถฝึกจิตใจได้ และไม่ประมาทในธรรม ทำให้รีบขวนขวายสร้างบุญกุศลตั้งใจฝึกตนให้สามารถเจริญขึ้นได้โดยง่าย

๒.๒ **ด้านการแสวงหาธรรมะเบื้องต้นให้ตน** เกิดการมุ่งเน้นให้ตัวเองศึกษาธรรมะเบื้องต้นจนกลายเป็นผู้มีคุณสมบัติ ดังนี้ มีความเคารพ รู้และตระหนักถึงคุณค่าที่ดีที่มีอยู่จริงของผู้อื่น มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่อวดดีถือดี ไม่แบ่ง มีความสันโดษ รู้จักพอ รู้จักประมาณ สุขใจพอใจกับของของตน มีความกตัญญู ตระหนักซาบซึ้งในบุญคุณ พยายามหาทางตอบแทนท่าน ฟังธรรมะอาศัยธรรมะที่ฟังนั้นๆ สะท้อนให้เห็นตัวเองมากขึ้นตามกาลเวลา

๒.๓ ด้านการแสวงหาธรรมะเบื้องต้น เกิดการมุ่งเน้นให้ตัวเองศึกษาธรรมะเบื้องต้นขึ้นไปโดย ให้มีความอดทน ทั้งทนแดด ทนฝน ทนต่ออำนาจกิเลส ให้เป็นผู้ว่าง่าย ไม่ว่าจะสั่งสอนด้วยคำพูดอย่างไร น้อมรับฟังด้วยดี พุดง่าย ๆ สามารถอดทนต่อคำสั่งสอนได้เห็นสมณะ ทำให้ไปหาตัวอย่างที่ดีดูเป็นแบบอย่าง สนทนาธรรมตามกาล เมื่อเห็นตัวอย่างจากสมณะแล้วเข้าใจแล้วก็เข้าสนทนาธรรมเพื่อเพิ่มพูนปัญญา

๓) ให้คุณค่าระดับสูง เพราะเป็นการพัฒนาตนให้รู้จักปฏิเสธสัมพันธ์กับสังขาร เพื่อยกระดับจิตใจและปัญญาให้พัฒนาการสูงสุดเท่าที่มนุษย์ทุกคนควรพัฒนาไปให้ถึง ได้แก่

๓.๑ ด้านการฝึกปฏิบัติให้กำจัดกิเลสหมดสิ้นไป เกิดการมุ่งเน้นการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อกำจัดกิเลส ด้วยการบำเพ็ญตบะ ทำความเพียรเผากิเลส ด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อบำเพ็ญตบะจนกิเลสเบาบางลงไปต้องตัดโลกียวิสัย ตัดเยื่อใยทุกอย่าง จนสามารถเห็นอริยสัจจ์ ตั้งใจปฏิบัติจนเกิดปัญญาเห็นอริยสัจจ์ คือ เห็นความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตด้วยธรรมจักขุ และทำนิพพานให้แจ้ง เมื่อเห็นอริยสัจจ์ในเบื้องต้นแล้ว กิเลสต่างๆ ก็ค่อยๆ ล่อนหลุดไปจนหมดกิเลส

๓.๒ ด้านผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส เกิดเพราะการทำนิพพานให้แจ้ง จึงทำให้เกิด ๑) จิตไม่หวั่นไหวในธรรม มีความหนักแน่น ไม่ยินดียินร้าย ๒) จิตไม่โศก หลุดพ้นจากบ่วงสังขาร ๓) จิตปราศจากอภิชฌา กิเลสต่างๆ ทั้งหยาบ ทั้งละเอียดหมดไปจากใจ ๔) จิตเกษมมีความสุข มีใจที่สะอาดผ่องใสบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นหลายอย่างที่ควรนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๑) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เห็นถึงความสำคัญของมงคล ๓๘ สำหรับพัฒนาชีวิตตนเอง

๒) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เห็นถึงความสำคัญของการมีขันติธรรมในสังคมปัจจุบัน

๓) หน่วยงานสื่อสารมวลชน ควรใช้ขันติธรรมในการนำเสนอหลักมงคลสูตรไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชน เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนได้ทั่วถึงมากที่สุด

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นแนวทางการศึกษาหลายอย่างซึ่งจำเป็นอย่างไร้ในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะต่อไปนี้

๑) ควรมีการศึกษาเรื่องหลักขันติธรรมกับการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม

๒) ควรมีการศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างหลักขันติธรรมกับมงคล ๓๘ ประการ

๓) ควรมีการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างขันติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจของมนุษย์